

Вусань А.,
здобувач вищої освіти
Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка
(м. Полтава)

ВИВЧЕННЯ НАРОДНОЇ КАРТИНИ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Народна картина – є важливою частиною фольклорної символіки, що відображає певний етап культурного буття народу і виконує функцію збереження традицій і національної спадщини. У картинах втілено міфи, легенди, релігію, звичаї, традиції, побут, народні уявлення про космос і природу, що дає змогу розуміти світогляд народу.

Картини можуть бути сюжетними, що передають певну історію або подію, пейзажними, що відображають красу природи, також це може бути звичайний сільський натюрморт-символ, що передає родинну злагоду, добробут. Ці картини вносили у сільську хату просторово-часову реальність життя і допомагали зберегти традиції та культуру.

Символи в українських народних картинах відображають уявлення народу про світ, його походження та структуру. Наприклад, зображення сонця може відображати віру в божественне походження світу та природи. Символи можуть мати різні інтерпретації та значення залежно від культурного контексту та історії народу.

Народна картина має унікальну особливість – наївне сприйняття світу. Вона відображає народну уяву про світ і показує, як народ сприймає інформацію та розуміє світ навколо себе.

Для вивчення народної картини в закладах загальної середньої освіти нами було здійснено аналіз програм з образотворчого мистецтва та освітньої галузі «Мистецтво» на базі 5–11 класів.

З'ясовано, що у 5 класі у підручнику «Образотворче мистецтво. 5 клас. Кондратова – Нова програма» «Тема II. У колі народних та професійних митців

і мисткинь» в уроці №41 «Народні герої в мистецтві» пропонується завдання створити зображення козака Мамаю у кольорі за зоровим рядом, педагогічним малюнком або за власним задумом у характерній позі: з бандурою на колінах, зі схрещеними ногами, одягнений у традиційний козацький одяг. У завданні також є послідовність виконання малюнку, що є досить важливим, особливо для учнів, які навчаються дистанційно.

У 6 класі у підручнику «Образотворче мистецтво. 6 клас. Железняк» «Розділ 4. Сюжетно-тематична картина» у темі №23 «Побутовий жанр у народному мистецтві» рекомендується ознайомитися з творчістю Марії Приймаченко, розписом посуду та пропонується завдання на вибір учня:

- створити композицію-витинанку на тему народної пісню;
- створити композицію Козак Мамай.

У завданні немає послідовності виконання робіт, але є перелік матеріалів, якими потрібно їх виконати.

У 8 класі у підручнику «Мистецтво. Повторне видання. 8 клас. Масол» «Розділ II. Стили мистецтва: Бароко. Рококо. Класицизм. Романтизм. Реалізм» у темі №20 «Українське бароко» детально розповідається про архітектуру, скульптуру українського бароко, а також шедевр «Іконостас Спасо Преображенської церкви, с. Великі Сорочинці». Не дивно, але тут також згадується образ популярної народної картини «Козак Мамай». Завдання тут також можна виконати за вибором:

– Віднайти трактовки теми про козака Мамаю в сучасному живописі. Порівняти картини.

– Створити живописну композицію «Козак Мамай» у стилі народного малярства. У дужках представлені матеріали на вибір, а також послідовність виконання малюнку.

Ще один підручник 8 класу «Мистецтво. Повторне видання. 8 клас. Гайдамака» пропонує трохи інші завдання з цієї ж теми «Розділ II. Стили та напрями мистецтва: бароко, рококо, класицизм, романтизм, реалізм» тема «Мистецтво бароко» параграфу 20-21 «Перлини українського бароко». У ньому

також розповідається, знову ж таки, про образ Козака Мамаю, але конкретних завдань його дослідження чи живописної картини немає. Увага звертається більше на діяльність видатних особистостей епохи бароко та творче завдання – сенкан.

У 10 та 11 класах у підручнику «Мистецтво. 10(11) клас. Гайдамака – Нова програма» у «Розділ VII. Європейський культурний регіон. Україна» параграфу 24 «Візуальні образи українського мистецтва» мова йдеться про іконографічний канон, ренесанс, українську скульптуру, а також про народну картину Козак Мамай. У завданнях пропонується за допомогою 3 ілюстрацій, схарактеризувати образ Козака Мамаю, розглянути символіку картин, дізнатися про популяризм образу у різних видах мистецтва. А також пропонується практичне завдання – зобразити український пейзажний мотив в улюбленій художній техніці та з класом оформити вернісаж на тему «Природа України, яка вічно надихає».

Проаналізувавши навчальну програму позашкільної освіти з образотворчого мистецтва авторки Вержбицької І. В., з'ясувалося, що вивчення народної картини та побутового жанру припадає лише на один рівень з трьох.

У змісті програми навчального плану вищого рівня, першого року навчання у темі живопису зазначено вивчення побутового жанру в образотворчому мистецтві, а також ознайомлення з колоритом, тональним контрастом тощо. Завданням є, за вибором учня, малювання пейзажу, натюрморту з 2-3 предметів з драпіровкою або етюдів з зображенням побутових сцен. У програмі факультативу з образотворчого мистецтва «Країна дитячого задоволення» (1-4 класи) авторки Орос Мар'яни Юріївни передбачає вивчення побутового жанру на 3 році навчання – основному, творчому рівні. У «Розділ III. Подорож у казковий світ живопису» акцент надається малюванню пейзажів, ужиткових речей, конкретні теми: «Моє місто», «У селі навесні», «Кораблі на морі», «Моя мама», «Мій друг» тощо.

Проаналізувавши підручники 5–11 класів з образотворчого мистецтва та освітньої галузі «Мистецтво», програму позашкільного закладу та

факультативу може зазначити, що у програмах увага звертається лише на творчість Т.Г. Шевченка, Марії Примаченко та образ Козака Мамаю у різних видах мистецтва. Завдання передбачають зображення козака різними живописними техніками, матеріалами, а також пропонуються різні дослідження образу козака та його актуальність у наші часи.

Аналіз планування, навчальних програм, підручників з образотворчого мистецтва та освітньої галузі «Мистецтво» для загальноосвітніх та позашкільних закладів показав, що народна картина вивчається досить поверхнево, тематика і виконання практичних завдань у всіх поданих темах лише одна та мало годин відведено на практичну діяльність.

Тому ми розробили тематичний план уроків з образотворчого мистецтва. Його особливість полягає у тому, що тема народної картини розкривається для учнів, умовно, від А до Я. План містить 10 різних тем, тому учень покроково може розглядати кожен тему та навчатися особливостям народної картини у різних жанрах.

Отже, ми пропонуємо почати вивчення народної картини з теми «Історичні та теоретичні відомості про народну картину». Кількість годин – одна. У цій темі ми ознайомлюємо учнів з історією виникнення народної картини, її видами (наприклад, панно, розписний посуд, скло тощо) та техніками виконання її символіки (природні матеріали, темпера, олійні фарби, акрил, акварель, гуаш). Також до теми пропонуються орієнтовні твори для сприйняття не тільки українських художників, а й інших митців різних країн та різних епох. Їх картини слугують порівнянням того, як раніше малювали сільські натюрморти та пейзажі. У цій темі учні лише знайомляться з народною картиною, тому практичного завдання ми не задаємо. Вони сприймають матеріал зором та слухом, це допомагає їм краще зрозуміти та оцінити мистецькі твори даної теми.

На нашу думку, за допомогою зорового ряду у дітей розвивається естетичний смак (розуміння того, що є візуально привабливим, використання кольорів, форм, текстур тощо); культурна грамотність (використання різних

мотивів та тем, що походять з різних культур); критичне мислення (вміння аналізувати твори, як впливають кольори та форми на настрій чи ідею тощо) і, безпосередньо, розвиток творчості (учні можуть взяти до уваги різні художні прийоми та ідеї та використовувати їх у своїх творах).

У другій темі ми пропонуємо ознайомитися з символікою та орнаментикою в народній картині. Надаємо учням знання про призначення рослинних, тваринних та геометричних мотивів у народній картині. Також звертаємо увагу на кольорову символіку. Для зорового ряду пропонуються відомі сюжетні полотна, за якими відома народна картина. Кількість годин у темі – дві. Тут розпочинається практичне завдання за педагогічним малюнком або за власною уявою – виконання ескізів на вільну тему з використанням символів та орнаментів. На нашу думку, символіка, орнаментика та геометричні мотиви є важливими елементами у народній картині, які мають глибокий зв'язок з культурою, традиціями та історією народу. Символіка у народній картині може відображати різні поняття, які мають важливе значення для народу, наприклад, сонце, місяць, зірки, квіти, тварини тощо. Кожен символ може мати свій власний сенс та асоціації, які відображають культурні та історичні контексти. Орнаментика також є важливим елементом у народній картині. Вона включає в себе різноманітні геометричні та рослинні мотиви, які можуть бути складними та деталізованими. Орнаментика може бути використана для прикрашання одягу, домашнього інтер'єру та інших предметів, що мають важливе значення для народу. Геометричні мотиви також широко використовуються в народній картині. Вони можуть бути представлені в різних формах, таких як круги, трикутники, квадрати тощо. Ці мотиви можуть бути відображені як окремі елементи на картині, або використовуватися для створення складніших композицій.

У третій темі ми пропонуємо розглянути композицію народної картини. Учні аналізують фронтальну, діагональну, симетричну та асиметричну композиції. Для порівняння та аналізу ми підібрати низку мистецьких творів, у яких можна розгледіти кожен різновид композиції. Кількість годин у темі –

одна. Практичного завдання немає, адже учні повинні зрозуміти та відрізнити картини, композиційні особливості кожної.

На нашу думку, композиція у народній картині грає важливу роль в створенні зображення та передачі важливих ідей та традицій. У вертикальній композиції головні елементи зображення розташовані вертикально, що допомагає передати висоту та міць. У горизонтальній композиції елементи зображення розташовуються горизонтально, що допомагає передати спокій та гармонію. Діагональна композиція використовується для створення відчуття руху та динаміки. У спіральній композиції елементи зображення розташовані в спіралі, що допомагає передати відчуття руху та енергії.

У четвертій темі ми акцентуємо увагу на характерних особливостях натюрморту в народній картині, ознайомлення з символічним трактуванням предметів побуту (посуд, тканина тощо), а також поєднання реальних та уявних предметів (наприклад, міфологічних). Кількість годин у темі – одна. У творах для сприйняття ми обрали натюрморти відомих художників та художниць. Прикладів достатньо для порівняння, аналізу та натхнення для практичної частини заняття – зображення натюрморту таким – яким його бачить учень.

У п'ятій темі ми ознайомлюємо учнів з традиційними символами натюрморту народної картини. На цьому уроці учні виконують практичне завдання – виконання натюрморту з використанням традиційних символів та орнаментів. Для цього пропонуються твори для сприйняття, учень може обрати будь-яку картину та спробувати «скопіювати» її, аби зрозуміти суть. Кількість відведених годин на тему – дві.

У шостій темі ми акцентуємо увагу на конкретному сюжеті «Ангел, що стереже дітей». Ознайомлюємо учнів з значенням цієї народної картини, її ідею та символіку. У зоровому ряді представлені полотна відомих українських митців і не тільки. У практичній частині уроку пропонується створення образу Янгола за вільною темою (Різдвяний, Великодній тощо). Кількість годин у темі – одна.

У наступній темі ми пропонуємо розібрати значення пейзажу у народній картині. Ознайомлюємо учнів з типами пейзажів (ідилічним, панорамним, міфологічним), пояснюємо, як вони відображають народну естетику. А у практичній частині надаємо виконати замальовки окремих елементів традиційного сільського пейзажу (наприклад сільська хатина, дерева, поля, худоба тощо). У творах для сприйняття ми звертаємо увагу на різних митців та різновиди зображення сільського пейзажу. Кількість годин, відведених на тему – дві.

У восьмій темі ми акцентуємо увагу на фольклор. Мета уроку – усвідомлення духовної та символічної суті фольклорних мотивів у народній картині, їх зв'язок з українською міфологією та обрядовістю. Кількість годин, відведених на тему – одна. Практична діяльність учнів відсутня, тому що, на нашу думку, фольклор – найцікавіший етап розвитку народної картини. Фольклорні мотиви та сюжети використовуються в народній картині для передачі традицій та ідей, що є важливим елементом культурної спадщини народу. Це можуть бути біблійні сюжети (Покрова Богородиці, Народження Христа тощо), міфічні та казкові мотиви (Івасик-Телесик, БабаЯга тощо), етнографічні мовити (традиційний одяг, обради, звичаї народу), побутові мотиви (керамічні вироби, прилади, меблі тощо) та природні мотиви (ліси, річки, гори та інші).

У дев'ятій темі ми звертаємо увагу на конкретні фольклорні мотиви. Кількість годин у темі – три. Це дає змогу виконати кілька композицій з зображенням фольклорних мотивів (наприклад, міфологічних істот, казкових персонажів, чарівних предметів тощо).

Міфологічні істоти часто зустрічаються на народних картинках. Ці істоти можуть мати різні форми і розміри, вони можуть бути добрими або злими, але вони завжди мають символічний зміст та відображають важливі аспекти культури та історії народу. (дракон, фенікс, відьми, чаклуни, гноми тощо).

Остання тема, безпосередньо, присвячена узагальненню та виставці робіт учнів. Ми вважаємо, що, по-перше, виставка малюнків дозволяє учням показати

свої творчі здібності та досягнення у мистецькій діяльності. Це може допомогти учням побачити свої успіхи, підвищити самооцінку та мотивацію до подальшої творчості.

По-друге, виставка малюнків може сприяти розвитку мистецької культури в школі та підвищити інтерес до мистецтва серед учнів. Відвідування виставки може стати стимулом до дослідження мистецтва та розвитку творчих здібностей.

По-третє, виставка малюнків може стати частиною різноманітних заходів, що сприяють взаємодії між учнями, вчителями та батьками. Відвідування виставки може стати приводом для спілкування, обговорення мистецьких творів та спільних заходів, які можуть бути цікавими для всіх учасників.

По-четверте, виставка малюнків може бути корисною для презентації школи та її досягнень в галузі мистецтва. Це може сприяти приверненню уваги громадськості до школи та підвищенню рейтингу навчального закладу.

Список використаної літератури

1. Гайдамака О. В. Мистецтво. Повторне видання: Підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Генеза, 2021. С. 106–107.

2. Гайдамака О.В. Мистецтво (рівень стандарту, профільний рівень): Підручник для 10 (11) класу закладів загальної середньої освіти Київ: Генеза, 2019. 175 с.

3. Железняк С.М., Ламонова О.В. Образотворче мистецтво: підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Генеза, 2014. С. 135–138.

4. Кондратова Л., Федун С., Чорний О. Мистецтво: Підручник інтегрованого курсу для 5 класу загальної середньої освіти Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2022. С. 132–134.

5. Масол Л.М. Мистецтво. Повторне видання: Підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2021. 112 с.

6. Орос М. Ю. «Країна дитячого задоволення» (1-4 класи): програма факультативу з образотворчого мистецтва. Ужгород: Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2016. С. 4–25